

1. Dezavantajlı grupların Türkçe ders kitaplarında temsili

Selvanur KAYHAN¹

APA: Kayhan, S. (2022). Dezavantajlı grupların Türkçe ders kitaplarında temsili. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 1-18. DOI: 10.29000/rumelide.1163989.

Öz

Bu çalışmanın amacı 6.sınıf Türkçe ders kitaplarında dezavantajlı grupların temsil edilme durumlarını incelemektir. Bu doğrultuda ders kitapları; metinler, görseller ve etkinlikler açısından değerlendirilmiştir. Çalışmanın veri kaynaklarını MEB Yayınları 6. sınıf Türkçe ders kitapları ile Ata Yayıncılık 6. sınıf Türkçe ders kitabı ve Ekoyay Eğitim Yayınları 6. sınıf Türkçe ders kitabı oluşturmuştur. Nitel araştırma desenine göre tasarlanan çalışmanın verileri doküman analizi yöntemi ile toplanmış, elde edilen veriler içerik analizine göre çözümlenmiştir. Çalışmanın sonucunda, incelenen Türkçe ders kitaplarında dezavantajlı gruplara yönelik yeterli sayıda metin, görsel ve etkinlik bulunmadığı tespit edilmiştir. Kitaplarda en fazla çeşitlilikte görsele ve etkinliğe yer veren ders kitabının MEB Yayınları (B) ders kitabı; metinlerde ise en fazla çeşitliliğe yer veren ders kitabının MEB Yayınları (A) ders kitabı olduğu belirlenmiştir. Dezavantajlı grupların yer aldığı metinlerde daha çok dezavantajlı grupların zor şartlarda yaşaması konusunun işlendiği; görsellerde olumlu ve olumsuz kişilik rollerine yer verildiği ve etkinliklerin en fazla metinden hareketle soruları yanıtlama türünde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkçe ders kitapları, dezavantajlı gruplar, içerik analizi

Representation of disadvantaged groups in Turkish textbooks

Abstract

The aim of this study is to analyze the representation of disadvantaged groups in 6th grade Turkish textbooks. In accordance with it, textbooks were evaluated in terms of texts, visuals and activities. The data sources of the study consist of the 6th grade Turkish textbooks of MEB Publications, the 6th grade Turkish textbook of Ata Publications and the 6th grade Turkish textbook of Ekoyay Education Publications. The data of the study, which was designed according to the qualitative research design, were collected through document analysis method and the obtained data were analyzed according to content analysis. As a result of the study, it has been determined that there is not enough texts, visuals and activities for disadvantaged groups in the Turkish textbooks examined. It has been determined it is MEB Publications (B) which include the greatest variety of images and activities in textbooks; it is MEB Publications (A) which include the greatest diversity in the texts. It has been determined that in the texts including the disadvantaged groups, the subject of disadvantaged groups living in difficult conditions is discussed; It has been determined that both positive and negative personality roles are included in the visuals and the activities are mostly in the type of answering the questions based on the text.

Keywords: Turkish textbooks, disadvantaged groups, content analysis

¹ Arş. Gör., Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü (Trabzon, Türkiye), kayhanselva@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6710-9815 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2022-kabul tarihi: 20.08.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1163989]

Giriş

Dezavantajlı gruplar; maddi durum, cinsiyet, etnik köken, dil, din ve siyasi koşullar sebebiyle sosyal ve ekonomik olarak daha az uyum sağlama olanağına sahip gruplardan oluşmaktadır (Caillods, 1998). Dezavantajlı olma durumu hayatın birçok alanında karşımıza çıkmaktadır. Dezavantajlı konumdaki bireyler, içinde oldukları şartlardan dolayı devletin kendilerine sunduğu maddi ve toplumsal olanaklardan yeteri kadar ya da hiç faydalanamamakla birlikte tehlike içerisinde olabilecek veya koruma altına alınmaya ihtiyaç duyacak durumlarda bulunabilmektedirler (Birinci ve Bulut, 2021). Dezavantajlı gruplar hayatlarını sürdürürken farklı zorluklarla karşılaşabilirler. Bu bireylerde, günlük hayatta kendi kendine yetememe ve toplum içerisinde kullanılan araçlara erişim sağlayamama durumu gözlemlenmekle birlikte duygu ve düşünceleri kontrol edebilme, sorumluluk altına girme, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerden yararlanma veya iş sahibi olma konusunda birtakım engellerle karşı karşıya kalma durumu da meydana gelmektedir (Mayer, 2003). Dezavantajlı olma durumu, aynı şartlar altında ancak farklı özellikler barındıran bireylerde de görülebilmektedir (Sheikh, 2018). Bu gruplar detaylı incelendiğinde ise her grubun farklı yetersizlikler yaşadığı görülmektedir. Her dezavantajlı grup kendine özgü engellerle karşılaşmakta, bu engellerin sayısı zaman zaman çoğalabilmektedir (Mayer, 2003). Geçmişten bugüne değin günlük hayat içerisinde çeşitli alanlarda dezavantajlı durumlarda olan bireyler bulunmakla birlikte sayıları artmakta ve 21. asırda dünyada görülen savaş, göç, ekonomik krizler, doğal çevrenin tahribi, kaba güç kullanımının artması gibi sebepler doğrultusunda bu bireylerin yaşadıkları problemler giderek çoğalmaktadır (Birinci ve Bulut, 2021; Koçak-Macun ve Macun, 2018). Günümüzde ülkemizde ve dünyada birçok dezavantajlı grup bulunmaktadır. Bu gruplar arasında engelliler, maddi durumu yetersiz bireyler, kadınlar, çocuklar, gençler, göçmenler, yaşlı bireyler ve tek ebeveyne sahip aileler özel olarak korunmaya gereksinim duymaktadır (Erbay, 2017). Ancak dezavantajlılık kavramı ülkeden ülkeye farklılık göstermekte, bir ülkede dezavantajlı grup kabul edilen topluluğun başka bir ülkede bu gruba dâhil edilmemesi durumu gerçekleşebilmektedir, örneğin gelişmemiş ülkelerde ilköğretim eğitimi almamış bireyler dezavantajlı olarak tanımlanabilirken gelişmiş ülkelerde ise daha çok ortaöğretimi bitirme olanağı elde edememiş bireyler dezavantajlı olarak görülmektedir (Caillods, 1998). Dünyanın birçok yerinde dezavantajlılık yaratan durumlardan birisi de eğitimden yoksun olmaktır.

Eğitimde dezavantajlı olan bireylerin herhangi bir eğitim alamamış ya da hayatını sürdürme becerilerini kazanmadan eğitimini yarıda bırakan bireylerden oluştuğu görülmektedir (Caillods, 1998). Eğitime devam eden öğrenciler arasında ise öğrencilerin birtakım psikolojik ve sosyal özellikleri dezavantajlılığa yol açabilmektedir (Yaşar ve Amaç, 2018). Eğitim ortamlarında dezavantajlı durumda olmak, bireylerin ileriki hayatlarını da etkileyebilmektedir. Bu sebeple dezavantajlı gruplar arasında okul ortamında ayırım yapılmamalı ve bu bireyler herkesle birlikte eşit olarak eğitim hakkından yararlanmalıdır, nitekim öğrencilerin çeşitli açılardan yaşadıkları dezavantajlılık durumu yine eğitimle ortadan kaldırılabilir (Özbaş, 2014; Yaşar ve Amaç, 2018). Bir diğer dezavantajlı grup ise yoksulluk içinde yaşayan kimselerdir. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin yol açtığı güç koşullar altında hayatlarını sürdürmek zorunda kalan bireyler, birçok engelle karşılaşmaktadırlar (Kazu, 2018). Bu sebeple sosyal dışlanmanın meydana gelmemesi ve toplumda var olan huzurun bozulmaması için bu dezavantajlı gruba yönelik girişimlerde bulunulmalıdır (Öğülmüş, 2011). Yoksulluk içinde yaşayan kimseler, maddi yetersizlikler sonucunda birçok farklı alanda da dezavantajlı konumda bulunabilmektedir, örneğin bir başka dezavantajlılık kaynağı olan işsizlik ile yoksulluk arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. İşsizliğin artması yoksulluğun büyümesine sebep olmakta; aynı zamanda yoksulluk da iyi bir eğitimi engelleyerek istihdam olanaklarından yararlanmayı güçleştirmektedir (Awan, 2018). Toplum içerisinde bazı bireyler işe girmek, işte devamlılık sağlamak ya da yükselmek için çeşitli engellerle karşılaşmakta, bu gruplar

arasında engelliler, 50 yaş üzeri bireyler, etnik azınlıklar gibi dezavantajlı gruplar da bulunmaktadır (Barrett, 2010). Bu doğrultuda, toplumda bazı bireylerin birden fazla alanda dezavantajlı olabileceği görülmektedir.

Engelli bireyler de dezavantajlı gruplar içerisinde yer almaktadır. Engellilik, bireylerden beklenen eylem, beceri ve vazifelerin eksik ya da sınırlı bir şekilde yerine getirilmesi olarak tanımlanmaktadır (WHO, 1980). Bu bireyler içinde yaşadıkları toplumdaki diğer insanlar tarafından olumsuz muamele gördükleri durumlarda toplumdaki sosyal gruplara dâhil olamamaktadır (Goffman, 1968). Toplumun engellilere yönelik bakış açısı engelli bireylerin toplumla kaynaşması açısından önemlidir. Nitekim Taylor'a (1999) göre engellilik kavramı toplumdaki diğer bireylerin verdikleri reaksiyonlar ile de bağlantılıdır. Bu sebeple toplumda engelli bireylere yönelik yapılan ayrımcılığa son verecek girişimlerde bulunulması gerekmektedir. Bir diğer dezavantajlı grup olan mültecilerde de benzer bir durum söz konusudur. Günümüzde teknolojinin gelişmesi, savaşlar, ulaşım ve diğer insanlarla etkileşim imkânlarının artmasıyla birlikte yer değiştiren insanların sayısı çoğalmaktadır. Göç sonucunda farklı milletlerden insanlar bir araya gelmekte, bu durum birtakım sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Tuzcu ve Bademli, 2014). Örneğin bu bireylerde, işsizlik korkusu, göç edilen ülkedeki kültüre adaptasyon, dil engeli, sosyal kaygı gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Kirmayer ve ark., 2011). Dezavantajlı grupların uyum sorunlarının ortadan kaldırılmasında, toplumda yaşayan bireylerin dezavantajlı gruplara yönelik bilgi sahibi olması etkili olabilir. Nitekim dezavantajlı bireylerin yaşadıkları engel ve problemlerin çözümü için maddi desteğin yanında, toplumsal çalışmaların da yapılması gerekmektedir (Kazu, 2018). Bu doğrultuda hazırlanacak sosyal projelerde sosyal ayrımcılığı ortadan kaldıracak ve eşitliği, adaleti vurgulayacak bölümlere yer verilmelidir (Stroebe, Barreto ve Ellemers, 2010). Bunun yanında daha somut çözümlere ulaşmak adına toplumda dezavantajlı gruplar ile ilgili farkındalık yaratmak da önemlidir (Koçak-Macun ve Macun, 2018). Zira dezavantajlı gruplar ile ilgili farkındalık edinmek bu grupların toplumda var olduklarının bilincini kazandırmak açısından önem taşımaktadır.

Bireylere farkındalık kazandırmada eğitim önemli araçlardan birisidir. Eğitim, toplumsal kaynaşmaya katkıda bulunmakta, kişilerin önce içinde buldukları sosyal çevreyle sonra o toplumun ötesindeki dünyaya adapte olmalarına yardımcı olmaktadır (Kantzara, 2011; Sevinç, 2006). Bu adaptasyon sürecinde öğrenciler çeşitli hassasiyetler de kazanabilmektedir (Güzel-Candan ve Ergen, 2014). Eğitim-öğretim sürecinde kullanılan ana materyal ise ders kitaplarıdır (Çiftçi, Çeçen ve Melanhoğlu, 2007). Öğrencinin, bir dersin konularına ait bilgileri sistemli bir şekilde aktif olarak öğrenmelerini sağlamak için oluşturulmuş araçlar (Duman ve Çakmak, 2004) olarak tanımlanan ders kitapları, teknolojinin gelişmesine paralel olarak meydana getirilen birçok çağdaş ders materyaline rağmen eğitim öğretim sürecinde önemini korumaktadır (Ceran, 2015; Kılıç ve Seven, 2002). Öğrencilerin temel dil becerilerini geliştirmeye ve dil bilinci kazanmalarına olanak sağlayan ders kitapları (Güneş, 2002) öğrencilere farkındalık yaratmada da önemli bir yere sahiptir (Çakır, 2013) çünkü ders kitapları ile öğrencilere açık ya da örtük iletiler sunulabilir (Önal, Kaya ve Çalışkan, 2019). Ders kitapları; anayasa, yasalar ve temel insan hak ve hürriyetleri göze alınarak hazırlanmaktadır ve bu özelliğiyle ders kitaplarının sosyal hayatı düzenleyici bir fonksiyonlarının olduğu söylenebilir (Karasu-Avcı ve Faiz, 2018). Bu doğrultuda hazırlanan ders kitaplarında dezavantajlı grupların temsil ediliş şekli önem taşımaktadır.

Türkçe dersi, öğrencilerin Türkçeyi doğru ve etkili bir şekilde kullanmalarını sağlamanın yanında onları hayata hazırlayan bir derstir. Aynı zamanda birçok farklı yöne sahip bir ders olması sebebiyle öğrencilerin karakterleri, sosyal hayatları, imge dünyaları ve sahip oldukları değerler ile yakından ilişkilidir (Yılar, 2016). Türkçe dersinde dil becerilerinin geliştirilmesinin yanında toplumsal, ulusal ve

evrensel değerlerin de benimsetilmesi amaçlanmaktadır (Şen, 2008). Türkçe derslerinde kullanılan temel ders materyali ise ders kitaplarıdır (Temizkan, 2021). Öğrenciler, metinler yoluyla toplumca özümlenen ortak değerlerle tanışmakta ve bu değerleri benimsemektedirler (Ekinci-Çelikpazu ve Aktaş, 2011). Aynı zamanda bu metinlerde yer alan kahramanlar aracılığıyla duyarlıklarını geliştirebilirler. Çünkü kahramanlar hem ulusal hem de evrensel değerlerin sembolüdürler ve bu yönleriyle öğrenciler için rol model olma niteliğine sahiptirler (Yazıcı ve Aslan, 2011). Türkçe dersinin metinler ve metinlere bağlı olarak verilen bilgi ve etkinlikler üzerine kurulu bir ders olduğu (Maden, 2021) ve kitaplarda yer alan görsellerin metinlerle uyumlu olarak tasarlanması gerektiği (İlhan ve Yazar, 2021) göz önüne alındığında, dezavantajlı grupların Türkçe ders kitaplarındaki metin, görsel ve etkinliklerdeki temsil edilmiş düzeylerinin öğrencilerin bu gruplara olan duyarlıklarını etkileyeceği düşünülmektedir. Çünkü Türkçe dersi için tüm kademelerde okutulan ders kitaplarındaki metinler bir ileti taşımakta ve bu iletiler öğrenciler üzerinde etkili olmaktadır (Susar-Kırmızı, 2014). Alanyazın incelendiğinde ders kitaplarının göç kavramı (Esendemir ve Ertaş, 2018), engellilik (Bayar ve Kurt, 2021; Tuncer, Karasu, Altunay ve Güner, 2011), yaşlılık (Murakami ve Gündem, 2019) açısından incelendiği çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmada dezavantajlı grupların 6.sınıf Türkçe ders kitaplarında temsil edilme durumları araştırılmıştır. Çalışmanın ülkemizde ve dünyada yaşamakta olan dezavantajlı gruplara yönelik bir farkındalık oluşturacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışmanın, Türkçe ders kitaplarının hazırlanmasında yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında dezavantajlı grupların temsil edilme durumlarını incelemektir. Ana amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır:

1. 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde dezavantajlı gruplara yer verilme durumu nedir?
2. 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan görsellerde dezavantajlı gruplara yer verilme durumu nedir?
3. 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinliklerde dezavantajlı gruplara yer verilme durumu nedir?
4. 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metin, etkinlik ve görsellerde dezavantajlı gruplar nasıl temsil edilmektedir?

Yöntem

Araştırmanın modeli

Bu çalışma, nitel araştırma modeline göre tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar; direkt olarak tecrübeler ve manalar üzerinde durulan, aynı zamanda ses, doküman, sinema yapıtı ve görselleri kapsayan çeşitli kaynaklar aracılığıyla duyulara dayalı bilgi edinmeyi sağlayan araştırma modelleridir (Cohen, Manion ve Morrison, 2021). Bu çalışmada Türkçe ders kitapları incelendiğinden verilerin elde edilmesinde doküman incelemesi yönteminden faydalanılmıştır. Doküman incelemesinde, araştırılacak konuyla alakalı yazılı veri kaynaklarını oluşturan dokümanların çözümlemesi yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Nitekim nitel çalışmalarda, yazılı kaynakların önemli örneklerinden birisi de dokümanlardır (Creswell, 2019).

İncelenen dokümanlar

Bu araştırmada 6. sınıf Türkçe ders kitapları üzerinde çalışılmıştır. Ders kitapları belirlenirken aynı sınıf seviyesindeki farklı ders kitaplarında dezavantajlı grupların temsil edilme durumunun araştırılması hedeflenmiştir. *Tebliğler Dergisi*'nin incelenmesi sonucunda ortaokul düzeyinde en fazla Türkçe ders kitabı çeşitliliğine sahip sınıf seviyesinin 6. sınıf olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda araştırmanın veri kaynaklarını 2021-2022 ders yılında okutulan ve ulaşılabilen 6. sınıf MEB Yayınları Türkçe ders kitapları ile 6. sınıf Ekoyay Eğitim Yayınları ders kitabı ve Ata Yayıncılık 6. sınıf Türkçe ders kitabı oluşturmuştur. Ders kitapları ile ilgili *Tebliğler Dergisi*'nde (MEB, 2020, s.1213) yer alan bilgiler aşağıdaki tablodaki şekliyle sunulmuştur:

Tablo 1. Çalışmada İncelenen 6. Sınıf Ders Kitapları

Ders Kitabı	Yazarlar	Yayınevi
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6	Nihal ERTÜRK - Seray KELEŐ Damla KÜLÜNK	Milli Eğitim Yayınları
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6	Gülten ERKEK - Kadir DURU Murat PASTUTMAZ Sabri CEYLAN	Milli Eğitim Yayınları
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6	Mehmet Ozan SARIBOYACI	Ata Yayıncılık
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6	Tuncay DEMİREL	Ekoyay Eğitim Yayınları

Verilerin toplanması ve çözümlenmesi

Çalışmanın verilerinin toplanmasında doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Ders kitaplarının seçiminde öncelikle *Tebliğler Dergisi* incelenmiş ve dergide 2021-2022 eğitim öğretim yılında 6. sınıf seviyesinde ikisi MEB'e ve bir tanesi Ata Yayıncılık, Ekoyay Eğitim Yayınları, Gezegen Yayınları ile Anka Kuşu Yayınlarına ait olmak üzere altı kitap okutulduğu belirlenmiştir (MEB, 2020). Ancak Anka Kuşu ve Gezegen Yayınlarına ait ders kitaplarına ulaşılamaması sebebiyle çalışma, MEB Yayınlarına ait iki ders kitabı ile Ekoyay Eğitim Yayınları ve Ata Yayıncılık tarafından hazırlanan ders kitapları olmak üzere dört ders kitabı ile sınırlandırılmıştır. Sonrasında çalışmaya dâhil edilen ders kitapları elde edilmiş ve kitaplardaki görsel, metin ve etkinlikler ayrı ayrı incelenmiştir. Ders kitapları metinler açısından incelenirken dinleme metinleri, etkinlikler açısından incelenirken hazırlık çalışmaları ve ünite sonu değerlendirmeleri çalışmaya dâhil edilmiştir.

Çalışmanın verileri, içerik analiziyle çözümlenmiştir. İçerik analizinde hedeflenen, toplanan verileri benzerliklerine göre belli mefhumlar ve ana konular etrafında toplamak ve okuyucunun anlayabileceği şekilde düzene koyarak açıklamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Çalışmada öncelikle ders kitapları metin, görsel ve etkinlikler açısından incelenmiş ve kitaplarda yer verilen dezavantajlı durumdaki bireyler tespit edilmiştir. Daha sonra yoksullar, yaşlılar, engelliler, mülteciler, işsizler ve ayrımcılığa uğrayanlar olmak üzere altı kategori belirlenmiş ve kitaplar bu kategoriler ölçüt alınarak değerlendirilmiştir. Kitaplarda dezavantajlı gruplara ait metin, görsel ve etkinliklerin sayısı belirlendikten sonra kitaplar "görsellerdeki kişilik rolleri", "metin içeriği" ve "etkinlik türü"ne göre incelenmiş ve benzer veriler aynı kategoriler altında toplanmıştır. Bulguların okunmasında kolaylık

sağlamak amacıyla MEB Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (Ertürk vd.) MEB A ve MEB Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (Ceylan vd.) MEB B şeklinde kodlanarak kullanılmıştır.

Geçerlik ve güvenilirlik

Nitel araştırmalarda, çalışmanın inanılabilirliğini sağlamak için kullanılan stratejilerden birisi uzman incelemesine başvurmaktır (Merriam, 2018). Bu çalışmada da verilerin analizi sırasında bir alan uzmanının görüşlerini başvurulmuş ve araştırmacılar arasındaki tutarlığın oluşmasına özen gösterilmiştir. Çalışmada ders kitaplarında yer alan dezavantajlı gruplara yönelik görsel, metin ve etkinlikler araştırmacı ve bir alan uzmanı tarafından çeşitli kategoriler altında sınıflandırılmış ve güvenilirliği sağlamak amacıyla Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen güvenilirlik formülü kullanılmıştır. Bu doğrultuda veriler araştırmacı ve alan uzmanı tarafından değerlendirilmiş ve araştırmacılar arasındaki tutarlık oranının %90 olduğu tespit edilmiştir. Nitel araştırmalarda, araştırmacılar arasındaki görüş birliğinin en az %80 olması gerektiği belirtilmektedir (Miles ve Huberman, 1994; Patton, 2002'den aktaran Baltacı, 2017). Dolayısıyla çalışmada araştırmacı ve alan uzmanı arasında yeterli düzeyde tutarlığın oluştuğu söylenebilir. Sonrasında, uzlaşma sağlanamayan maddeler üzerinde görüşülmüş, araştırmacı ve alan uzmanının görüş birliğiyle ortak karara varılmıştır.

Bulgular

6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde dezavantajlı gruplara yer verilme durumu aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Dezavantajlı Grupların Yer Aldığı Metin Sayısı

Kitap Adı	Metin sayısı	Dezavantajlı gruplara yer verilen metin sayısı	Dezavantajlı gruplara yer verilen metinlerin yüzdesi
Ekoyay Eğitim Yayınları	40	7	17.5
Ata Yayıncılık	40	4	10
MEB Yayınları (A)	40	8	20
MEB Yayınları (B)	40	4	10

Tablo 2 incelendiğinde, Ekoyay Eğitim Yayınları 6. Sınıf Türkçe ders kitabında 7, Ata Yayıncılık 6.sınıf Türkçe ders kitabında 4, MEB Yayınları (A) 6.sınıf Türkçe ders kitabında 8 ve MEB Yayınları (B) 6.sınıf Türkçe ders kitabında 4 adet dezavantajlı gruplara ait metne yer verildiği belirlenmiştir. Kitaplarda, dezavantajlı gruplara yer verilen metinlerin Ekoyay Eğitim Yayınları ders kitabında %17.5, Ata Yayıncılık ders kitabında %10, MEB (A) ders kitabında %20 ve MEB (B) ders kitabında %10 oranında yer kapladığı görülmektedir.

6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde dezavantajlı grupların dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerde Dezavantajlı Grupların Dağılımları

Ders Kitapları	Yoksullar		Yaşlılar		Engelliler		Ayrımcılığa Uğrayanlar		Mülteciler		İşsizler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Ekoyay Eğitim Yayınları	2	28.5	3	42.9	1	14.3	-	-	-	-	1	14.3	7	100
Ata Yayıncılık	1	25	2	50	-	-	1	25	-	-	-	-	4	100
MEB Yayınları (A)	4	50	1	12.5	1	12.5	1	12.5	1	12.5	-	-	8	100
MEB Yayınları (B)	-	-	2	50	2	50	-	-	-	-	-	-	4	100

Tablo 3'e bakıldığında, Ekoyay Eğitim Yayınları ders kitabında yer alan metinlerde dezavantajlı grupların dağılımları sırasıyla yaşlılar (%42.9), yoksullar (%28.5), engelliler (%14.3) ve işsizlerin (%14.3) oluşturduğu grlmektedir. Ders kitabında ayrımcılığa uğrayanlar ve mültecilere yönelik herhangi bir metin yer almamaktadır. Ata Yayıncılık ders kitabında yer alan metinlerde en çok yaşlılara (%50) yer verildiği; bu grubu yoksullar (%25) ve ayrımcılığa uğrayanların (%25) takip ettiği ve engelliler, işsizler ve mültecileri içeren metinlere yer verilmediği görülmüştür. MEB (A) ders kitabındaki metinlerde en çok yoksullara yer verilirken (%50); yaşlılar (%12.5), engelliler (%12.5), ayrımcılığa uğrayanlar (%12.5) ve mültecilerin (%12.5) eşit oranda yer aldığı ve işsizleri barındıran herhangi bir metin bulunmadığı belirlenmiştir. MEB (B) ders kitabındaki metinlerde ise yaşlılar (%50) ve engellilere (%50) eşit oranda yer verilirken diğer dezavantajlı gruplara yer verilmediği görülmüştür.

6. sınıf Türkçe ders kitaplarında dezavantajlı gruplara yer verilen metinlerin içeriği aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Dezavantajlı Grupların Yer Aldığı Metinlerin İçeriği

Metnin İçeriği	Ekoyay		Ata		MEB A		MEB B	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Dezavantajlı bireyin toplumla kaynaşması	1	14.3	2	50	-	-	1	25
Dezavantajlı bireyin zor şartlarda yaşaması	5	71.4	-	-	4	50	2	50
Dezavantajlı bireylerin başarısı	-	-	-	-	-	-	1	25
Dezavantajlı bireylere yardım etme	1	14.3	-	-	2	25	-	-
Dezavantajlı bireyin kötülüğe maruz kalması	-	-	2	50	2	25	-	-
Toplam	7	100	4	100	8	100	4	100

Tablo 4'e bakıldığında, Ekoyay 6. sınıf ders kitabında yer alan metinlerde en çok dezavantajlı bireylerin zor şartlarda yaşaması (%71.4), Ata Yayıncılık 6. sınıf ders kitabında yer alan metinlerde ise dezavantajlı bireyin toplumla kaynaşması (%50) ve dezavantajlı bireyin kötülüğe maruz kalması (%50) konularının

eşit oranda işlendiği görülmüştür. MEB A (%50) ve MEB B (%50) ders kitaplarındaki metinlerde en çok dezavantajlı bireyin zor şartlarda yaşaması konularının işlendiği belirlenmiştir.

6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan görsellerde dezavantajlı gruplara yer verilme durumu aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 5. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Dezavantajlı Grupların Yer Aldığı Görsel Sayısı

Kitap Adı	Görsel sayısı	Dezavantajlı gruplara yer verilen görsel sayısı	Dezavantajlı gruplara ait görsellerin yüzdesi
Ekoyay Eğitim Yayınları	175	34	19.4
Ata Yayıncılık	138	10	7.2
MEB Yayınları (A)	163	14	8.6
MEB Yayınları (B)	232	6	2.6

Tablo 5 incelendiğinde, 6. sınıf Ekoyay Eğitim Yayınları Türkçe ders kitabında 175, Ata Yayıncılık 6. sınıf Türkçe ders kitabında 138, MEB Yayınları (A) 6. sınıf Türkçe ders kitabında 163 ve MEB Yayınları (B) 6. sınıf Türkçe ders kitabında 232 görsele yer verildiği belirlenmiştir. Ekoyay Eğitim Yayınları 6. sınıf Türkçe ders kitabında 34, Ata Yayıncılık 6. sınıf Türkçe ders kitabında 10, MEB Yayınları (A) 6. sınıf Türkçe ders kitabında 14 ve MEB Yayınları (B) 6. sınıf Türkçe ders kitabında 6 adet dezavantajlı gruplara ait görsele yer verildiği görülmüştür. Kitaplarda, dezavantajlı gruplara yer verilen görsellerin toplam görsel sayısına oranı incelendiğinde, dezavantajlı gruplara ait görsellerin Ekoyay Eğitim Yayınları ders kitabında %19.4, Ata Yayıncılık ders kitabında %7.2, MEB (A) ders kitabında %8.6 ve MEB (B) ders kitabında %2.6 oranında yer kapladığı görülmektedir.

6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan görsellerde dezavantajlı grupların dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 6. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Görsellerde Dezavantajlı Grupların Dağılımı

Ders Kitapları	Yoksullar		Yaşlılar		Engelliler		Ayrımcılığa Uğrayanlar		Mülteciler		İşsizler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Ekoyay Eğitim Yayınları	4	11.8	29	85.3	1	2.9	-	-	-	-	-	-	34	100
Ata Yayıncılık	-	-	5	50	-	-	5	50	-	-	-	-	10	100
MEB Yayınları (A)	4	28.6	-	-	8	57.1	-	-	2	14.3	-	-	14	100
MEB Yayınları (B)	1	16.7	1	16.7	3	50	-	-	1	16.7	-	-	6	100.1

Tablo 6'ya bakıldığında, Ekoyay Eğitim Yayınları ders kitabında dezavantajlı gruplara ait görsellerin dağılımını sırasıyla yaşlılar (%85.3), yoksullar (%11.8) ve engellilerin (%2.9) oluşturduğu görülmektedir. Ekoyay Eğitim Yayınları ders kitabında ayrımcılığa uğrayanlar, mülteciler ve işsizlere yönelik herhangi bir görsel yer almamaktadır. Ata Yayıncılık ders kitabında yer alan görsellerde yaşlılar (%50) ve

ayrımcılığa uğrayanlara (%50) eşit oranda yer verildiği, yoksullar, engelliler, mülteciler ve işsizlere yönelik görsellere yer verilmediği görülmüştür. MEB (A) ders kitabındaki görsellerde sırasıyla engelliler (%57.1), yoksullar (%28.6) ve mültecilere (%14.3) yer verilirken yaşlılar, ayrımcılığa uğrayanlar ve işsizlere yönelik herhangi bir görsel olmadığı görülmüştür. MEB (B) ders kitabındaki görsellerde ise en çok engellilere (%50) yer verildiği görülmüştür.

Resim 1. Ekoyay Eğitim Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Dezavantajlı Grup Örneği

Resim 2. Ata Yayıncılık 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Dezavantajlı Grup Örneği

Resim 3. MEB Yayınları (A) 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Dezavantajlı Grup Örneği

Resim 4. MEB Yayınları (B) 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Dezavantajlı Grup Örneği

6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki görsellerde dezavantajlı gruplara yüklenen kişilik rolleri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 7. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Görsellerde Dezavantajlı Gruplara Yüklenen Kişilik Roller

Kişilik Roller	Ekoyay		Ata		MEB A		MEB B	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Yardıma muhtaç	4	11.8	4	40	4	28.6	-	-
Heyecanlı	11	32.4	-	-	-	-	-	-
Duygusal	8	23.5	2	20	-	-	1	16.7
Belirsiz	4	11.8	-	-	6	42.9	-	-
Azimli/Güçlü	1	2.9	-	-	1	7.1	3	50
Yardımsever	2	5.9	-	-	1	7.1	2	33.3
Neşeli	1	2.9	1	10	2	14.3	-	-
Şüpheli	2	5.9	-	-	-	-	-	-
Kendine Güvenen	-	-	1	10	-	-	-	-
Çalışkan	-	-	1	10	-	-	-	-
Aceleci	-	-	1	10	-	-	-	-
Atılğan	1	2.9	-	-	-	-	-	-
Toplam	34	100	10	100	14	100	6	100

Tablo 7'ye bakıldığında, Ekoyay 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki görsellerde dezavantajlı grupların sırasıyla heyecanlı (%32.4), duygusal (%23.5), yardıma muhtaç (%11.8), şüpheli (5.9), yardımsever (%5.9), azimli/güçlü (%2.9), atılğan (%2.9) ve neşeli (%2.9) özellikleriyle gösterilirken kitapta yüklenen rolün belirsiz olduğu (%11.8) görseller de bulunmaktadır. Ata Yayıncılık ders kitabındaki görsellerde dezavantajlı gruplar sırasıyla yardıma muhtaç (%40), duygusal (%20), neşeli (%10), kendine güvenen (%10), çalışkan (%10) ve aceleci (%10) özellikleriyle gösterilirken; MEB Yayınları (A) ders kitabında en çok dezavantajlı karaktere yüklenen rolün belirsiz (%42.9) olduğu görseller tespit edilmiştir. MEB Yayınları (B) ders kitabında ise dezavantajlı gruplar azimli/güçlü (%50), yardımsever (%33.3) ve duygusal (16.7) özellikleriyle gösterilmiştir.

6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinliklerde dezavantajlı gruplara yer verilme durumu aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 8. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Dezavantajlı Grupların Yer Aldığı Etkinlik Sayısı

Kitap Adı	Etkinlik sayısı	Dezavantajlı gruplara yer verilen etkinlik sayısı	Dezavantajlı gruplara yer verilen etkinliklerin oranı
Ekoyay Eğitim Yayınları	251	16	6.4
Ata Yayıncılık	265	6	2.3
MEB Yayınları (A)	238	11	4.6
MEB Yayınları (B)	234	9	3.8

Tablo 8 incelendiğinde, Ekoyay Eğitim Yayınları 6. sınıf Türkçe ders kitabında 16, Ata Yayıncılık 6. sınıf Türkçe ders kitabında 6, MEB (A) 6. sınıf Türkçe ders kitabında 11 ve MEB (B) 6. sınıf Türkçe ders kitabında 9 adet dezavantajlı gruplara ait etkinliğe yer verildiği belirlenmiştir. Kitaplarda, dezavantajlı gruplara yer verilen etkinliklerin toplam etkinlik sayısına oranı incelendiğinde, dezavantajlı gruplara ait etkinliklerin Ekoyay Eğitim Yayınları ders kitabında %6.4, Ata Yayıncılık ders kitabında %2.3, MEB (A) ders kitabında %4.6 ve MEB (B) ders kitabında %3.8 oranında yer kapladığı görölmektedir.

6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinliklerde dezavantajlı grupların dağılımını aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 9. Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Etkinliklerde Dezavantajlı Grupların Dağılımını

Ders Kitapları	Yoksullar		Yaşlılar		Engelliler		Ayrımcılığa Uğrayanlar		Mölteçiler		İşsizler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Ekoyay Eğitim Yayınları	1	6.3	7	43.8	8	50	-	-	-	-	-	-	16	100.1
Ata Yayıncılık	-	-	4	66.7	-	-	2	33.3	-	-	-	-	6	100
MEB Yayınları (A)	7	63.7	-	-	2	18.2	-	-	2	18.2	-	-	11	100.1
MEB Yayınları (B)	-	-	5	55.6	3	33.3	-	-	1	11.1	-	-	9	100

Tablo 9 incelendiğinde, Ekoyay Eğitim Yayınları ders kitabında yer alan etkinliklerde dezavantajlı grupların dağılımını sırasıyla engelliler (%50), yaşlılar (%43.8) ve yoksulların (%6.3) oluşturduğu görölmektedir. Ekoyay Eğitim Yayınları ders kitabında ayrımcılığa uğrayanlar, mölteçiler ve işsizlere yönelik herhangi bir etkinlik yer almamaktadır. Ata Yayıncılık ders kitabında yer alan etkinliklerde en çok yaşlılara (%66.7) yer verildiği; bu grubu ayrımcılığa uğrayanların (%33.3) takip ettiği ve yoksullar, engelliler, işsizler ve mölteçileri içeren etkinliklere yer verilmediği görölmüştür. MEB (A) ders kitabındaki etkinliklerde en çok yoksullara yer verildiği (%63.7); mölteçiler (%18.2) ve engellilerin (%18.2) eşit oranda yer aldığı ve yaşlılar, ayrımcılığa uğrayanlar ve işsizleri barındıran herhangi bir etkinlik bulunmadığı belirlenmiştir. MEB (B) ders kitabındaki etkinliklerde ise en çok yaşlılara yer

verildiği (%55.6), bu grubu engelliler (%33.3) ve mültecilerin (%11.1) takip ettiği, yoksullar, ayrımcılığa uğrayanlar ve işsizlere ise yer verilmediği görülmüştür.

6. sınıf Türkçe ders kitaplarında dezavantajlı gruplara yer verilen etkinliklerin türleri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 10. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Dezavantajlı Gruplara Yer Verilen Etkinliklerin Türleri

Etkinlik Türü	Ekoyay		Ata		MEB A		MEB B	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Metinden hareketle soruları yanıtlama	11	68.8	3	50	6	54.5	1	11.1
Bilgilendirici metin yazma	1	6.3	-	-	2	18.2	-	-
Metne başlık belirleme	1	6.3	1	16.7	-	-	-	-
Hikâye edici metin yazma	-	-	1	16.7	1	9.1	-	-
Canlandırma	1	6.3	-	-	-	-	1	11.1
Görsellerden hareketle soruları yanıtlama	-	-	1	16.7	-	-	1	11.1
Metni özetleme	-	-	-	-	1	9.1	-	-
Dinledikleri/izlediklerinden hareketle soruları yanıtlama	-	-	-	-	1	9.1	1	11.1
Hazırlıksız konuşma yapma	-	-	-	-	-	-	3	33.3
Hazırlıklı konuşma yapma	1	6.3	-	-	-	-	1	11.1
Sesli okuma çalışması	-	-	-	-	-	-	1	11.1
Şiir yazma	1	6.3	-	-	-	-	-	-
Toplam	16	100.3	6	100.1	11	100	9	99.9

Tablo 10'a bakıldığında, Ekoyay 6. sınıf Türkçe ders kitabı (%68.8) ve Ata Yayıncılık 6. sınıf Türkçe ders kitabında (%50) dezavantajlı gruplara yer verilen etkinliklerin en çok metinden hareketle soruları yanıtlama türünde olduğu görülmüştür. MEB (A) ders kitabında da en çok metinden hareketle soruları yanıtlama (%54.5) türüne ait etkinliklerin yer aldığı ve bu etkinlik türünü bilgilendirici metin yazma etkinliklerinin (%18.2) takip ettiği görülmüştür. MEB (B) ders kitabında ise en çok hazırlıksız konuşma yapma türünde (%33.3) etkinliğe yer verildiği görülmüştür.

Tartışma, sonuç ve öneriler

Bu araştırmada 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metin, görsel ve etkinliklerde dezavantajlı grupların nasıl temsil edildiği incelenmiştir. Çalışmanın ülkemizde ve dünyada yaşamakta olan dezavantajlı gruplara yönelik bir farkındalık oluşturabileceği düşünülmektedir. Ayrıca çalışmanın, Türkçe ders kitaplarının hazırlanmasında yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Çalışmada, kitaplarda dezavantajlı gruplara yer verilen metinlerin Ekoyay Eğitim Yayınları ders kitabında %17.5, Ata Yayıncılık ders kitabında %10, MEB (A) ders kitabında %20 ve MEB (B) ders kitabında %10 oranında yer kapladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, 6. sınıf Türkçe ders kitapları metinlerinde dezavantajlı gruplara az sayıda yer verildiği söylenebilir. Bayar ve Kurt (2021) da ortaokul Türkçe ders kitaplarını engelli bireylere ait içeriklere yer verme açısından inceledikleri çalışmalarında, ders

kitaplarında engelli bireylere yönelik sınırlı sayıda metin ve görsel bulunduğunu tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Esendemir ve Ertaş (2018) da Türkçe ders kitaplarını göç olgusu açısından inceledikleri çalışmalarında, metinlerde bu olgunun yeterince işlenmediği sonucuna ulaşmışlardır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda dezavantajlı gruplara yönelik duyarlılık oluşturabilecek ortak değerler yer almaktadır (Koçak-Macun ve Macun, 2018). Türkçe ders kitaplarının öğretim programı temel alınarak hazırlandığı göz önüne alındığında (Özdemir, 2021), ders kitaplarında dezavantajlı gruplara yer verilen metin ve görsel sayısının daha fazla olması beklenmekteyken çıkan sonuç bunun tam tersini göstermektedir.

Ders kitaplarındaki metinlerde yer verilen dezavantajlı grupların dağılımları incelendiğinde, Ekoyay Eğitim Yayınları ders kitabında yaşlılar, engelliler, yoksullar ve işsizlere yer verilirken ayrımcılığa uğrayanlar ve mültecilere yer verilmediği; Ata Yayıncılık ders kitabında yer alan metinlerde yaşlılar, yoksullar ve ayrımcılığa uğrayanlara yer verilirken engelliler, işsizler ve mültecilere yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. MEB (A) ders kitabındaki metinlerde yoksullar, yaşlılar, engelliler, ayrımcılığa uğrayanlar ve mültecilere yer verilirken işsizlere yer verilmediği; MEB (B) ders kitabındaki metinlerde ise yaşlılar ve engelliler dışında herhangi bir dezavantajlı gruba yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, en fazla çeşitlilikte dezavantajlı gruba yer veren ders kitabı MEB Yayınları (A) ders kitabıdır. MEB Yayınları (B) ders kitabındaki metinlerde ise birçok dezavantajlı grubun yer almaması dikkat çekici bir sonuçtur. Zira edebî metinler, öğrencilere değerleri aşılama da önemli materyallerdendir (Kumbasar, 2011). Bu sebeple öğrencilerin dezavantajlı gruplar hakkında sempati, hoşgörü gibi değerler kazanabilmeleri için ders kitaplarında birçok farklı dezavantajlı gruba yer verilebilir. Ders kitaplarındaki dezavantajlı bireylere ait metinlerin içerikleri incelendiğinde, Ekoyay Eğitim Yayınları kitabındaki metinlerde dezavantajlı bireylerin zor şartlarda yaşaması, Ata Yayıncılık kitabındaki metinlerde ise dezavantajlı bireyin toplumla kaynaşması ve dezavantajlı bireyin kötülüğe maruz kalması konularının ön plana çıktığı; MEB (A) ve MEB (B) ders kitaplarındaki metinlerde ise en çok dezavantajlı bireyin zor şartlarda yaşaması konusunun işlendiği belirlenmiştir. Ele alınan konular incelendiğinde dezavantajlı bireylerin genellikle olumsuz durumda işlendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dezavantajlı bireylerin başarılarına ise yalnızca MEB Yayınları (B) kitabında yer verildiği belirlenmiştir. Öğrencilerin dezavantajlı bireylerin günlük hayatta karşılaştığı güçlükleri görmeleri, bu bireyleri anlamalarını ve onlarla empati kurmalarını mümkün kılabilir. Nitekim eserdeki kahramanlar aracılığıyla birçok farklı karakterle tanışma imkânı bulan çocuk, farklılıklara saygı duymayı da öğrenir (Kaya ve Erol, 2021). Ancak ders kitaplarında dezavantajlı grupların çoğunlukla zor durumda, çaresiz ve dışlanmış bir şekilde gösterilmeleri öğrenciler tarafından bu grupların toplumdaki soyutlanmış bireyler olarak görünmelerine sebep olabilir. Bu doğrultuda kitaplarda, dezavantajlı bireylerin hayatta yaşadıkları zorlukların yanında bu zorluklarla baş etme durumlarının vurgulandığı metinlere de yer verilebilir.

Kitaplarda, dezavantajlı gruplara yer verilen görseller incelendiğinde; görsellerin Ekoyay Eğitim Yayınları ders kitabında %19.4, Ata Yayıncılık ders kitabında %7.2, MEB (A) ders kitabında %8.6 ve MEB (B) ders kitabında %2.6 oranında yer kapladığı görülmektedir. Bu doğrultuda, 6.sınıf Türkçe ders kitapları görsellerinde dezavantajlı gruplara az sayıda yer verildiği söylenebilir. Tuncer ve arkadaşları da (2011) tüm sınıf seviyelerinde okutulan Türkçe ders kitaplarında engellilere yönelik görsellere düşük oranda yer verildiğini tespit etmişlerdir. Dil öğretiminin en önemli kaynaklarından birisi de metinlerdir ve yapılandırmacı yaklaşımla birlikte Türkçe derslerinde metinler ve metne dayalı etkinlikler aracılığıyla öğrencilerin dil becerileri geliştirilmeye çalışılmaktadır (Güneş, 2013). Bu sebeple dezavantajlı gruplara ait görsellerin az sayıda olması, bu grupları işleyen metin sayısının az olmasıyla açıklanabilir. Ders kitaplarındaki görsellerde yer verilen dezavantajlı grupların dağılımları incelendiğinde, Ekoyay Eğitim Yayınları ders kitabında sırasıyla yaşlılar, yoksullar ve engellilerin işlendiği; ayrımcılığa uğrayanlara,

mültecilere ve işsizlere yer verilmediği tespit edilmiştir. Ata Yayıncılık ders kitabında yer alan görsellerde yaşlılara ve ayrımcılığa uğrayanlara yer verilirken, diğer dezavantajlı gruplara yer verilmediği; MEB (A) ders kitabında engelliler, yoksullar ve mültecilere yer verilirken yaşlılara, ayrımcılığa uğrayanlara ve işsizlere yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. MEB (B) ders kitabındaki görsellerde engelliler, yaşlılar, yoksullar, mültecilere yer verilirken ayrımcılığa uğrayanlara ve işsizlere yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, en çok çeşitlilikte dezavantajlı gruba yer veren ders kitabının MEB Yayınları (B); en az çeşitlilikte dezavantajlı gruba yer veren ders kitabının ise Ata Yayıncılık ders kitabı olduğu görülmüştür. Öztürk, Afacan ve Demirtaş-İlhan (2022) da özel gereksinimli bireyleri konu edinen öykü kitaplarının özel gereksinim durumları açısından yeterli çeşitliliğe sahip olduğunu; ancak yaygın olan bazı özel gereksinim durumlarını ele alan az sayıda kitap bulunduğunu tespit etmiştir. Ders kitaplarında yer alan görsellerden değerler öğretiminde de faydalanılabilir (Küçüköğlü, Albayrak ve Serin, 2020). Bu sebeple kitaplarda dezavantajlı gruplara yönelik daha fazla çeşitlilikte görsel yer alması beklenmekteyken çıkan sonuçlar bunun tam tersini göstermektedir.

Ders kitaplarında dezavantajlı gruplara uygun görülen kişilik rolleri incelendiğinde, Ekoyay Eğitim Yayınları ders kitabında heyecanlı ve duygusal; Ata Yayıncılık ders kitabında yardıma muhtaç, MEB (B) ders kitabında ise güçlü/azimli kişilik rollerinin ön plana çıktığı tespit edilirken MEB (A) ders kitabında ise bireylerin rollerinin çoğunlukla belirsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ders kitaplarında ortaya çıkan rollere bakıldığında; azimli/güçlü, yardımsever, kendine güvenen, çalışkan, heyecanlı, atılgan gibi olumlu kişilik özelliklerine yer verildiği görülmüştür. Öztürk ve arkadaşları (2022) da özel gereksinimli bireyleri konu edinen öykü kitaplarını inceledikleri çalışmalarında, kitapların çoğunda özel gereksinimli bireylerin olumlu betimlendiği sonucuna ulaşmışlardır. Dezavantajlı grupların kitaplarda olumlu özellikleriyle resmedilmesi öğrencilerin bu bireylerle empati kurmalarını sağlayabilir. Bayar ve Kurt (2021) da çalışmalarında, engelli bireylerin mutlu gözüktüğü görsellerin sayısının artırılmasının bu bireylerin hayatla ilişkilerini kuvvetlendirebileceğini vurgulamışlardır. Ders kitaplarında yardıma muhtaç, aceleci ve şüpheli gibi olumsuz rollerin de yer aldığı görülmektedir. Murakami ve Gündem (2019) ilköğretim Türkçe ders kitaplarını yaşlılık teması açısından inceledikleri çalışmalarında, yaşlıların kitaplarda diğer yaş gruplarına göre pasif ve toplumdan izole olmuş bir şekilde gösterildiklerini tespit etmişlerdir. Gerçek hayata uygunluk açısından ders kitaplarında karakterler yalnızca olumsuz özellikleriyle resmedilmek yerine olumlu özellikleriyle de resmedilebilir. Nitekim çocuk edebiyatı eserlerinde de karakterlerin çok iyi ya da çok kötü olarak gösterilmesi yerine bu ikisinin ortasında bir karakter rolüne sahip olmaları gerçekliğe daha uygun düşmektedir (Tekşan, Çet ve Cinpolat, 2019). Ders kitaplarında yer alan bir karakterin yardıma muhtaç ama aynı zamanda bu olumsuz durumdan kurtulmak için çaba göstermesi bu görselle karşılaşan öğrencilerin dezavantajlı gruplara bakış açısını da etkilemesi açısından önemlidir.

Kitaplarda, dezavantajlı gruplara yer verilen etkinlikler incelendiğinde, etkinliklerin Ekoyay Yayınları ders kitabında %6.4, Ata Yayıncılık ders kitabında %2.3, MEB (A) ders kitabında %4.6 ve MEB (B) ders kitabında %3.8 oranında yer kapladığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, incelenen Türkçe ders kitaplarında, dezavantajlı gruplara yönelik etkinlikler yine bu gruplara yönelik metin ve görsellere göre az oranda yer bulmuştur. Oysaki Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin öğrencilerin bilişsel becerileri yanında duyuşsal becerilerini de geliştirmesi ve öğrencileri gerçek hayata hazırlaması beklenmektedir (Sarıkaya, 2019). Bu sebeple öğrencilerde dezavantajlı gruplara yönelik farkındalık oluşturmak için kitaplarda bu gruplarla ilgili daha fazla etkinliğin yer alması beklenmekteydi. Ders kitaplarındaki etkinliklerde yer verilen dezavantajlı grupların dağılımları incelendiğinde, Ata Yayıncılık ders kitabında yalnızca iki farklı dezavantajlı gruba yer verildiği görülürken diğer ders kitaplarında üç farklı

dezavantajlı gruba yer verilmiştir. Bu bağlamda ders kitaplarındaki etkinliklerde dezavantajlı gruplar açısından yeterli çeşitlilik sunulmadığı söylenebilir. Dezavantajlı gruplara yer verilen etkinliklerin türleri incelendiğinde, etkinlik türü açısından en fazla çeşitliliğe sahip ders kitabının MEB Yayınları (B); en az çeşitliliğe sahip ders kitabının ise Ata Yayıncılık ders kitabı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ders kitaplarının tümünde dezavantajlı gruplara yönelik etkinliklerin en çok metinden hareketle soruları yanıtlama türünde olduğu; bilgilendirici metin ve şiir yazma ile hazırlıklı ve hazırlıksız konuşma yapma, görsellerden ve dinlediklerinden hareketle soruları yanıtlama, canlandırma etkinliklerine az sayıda yer verildiği tespit edilmiştir. Genel olarak bakıldığında Türkçe dersinde hep aynı tür etkinlik yapılması öğrencilerin derse ilgilerini kaybetmelerine sebep olabilmektedir (Peköz, 2018). Bu sebeple öğrencilerin ilgisini canlı tutmayı sağlayacak çeşitlilikte etkinliklerle öğrencilerin dil becerilerini geliştirmenin yanında onların dezavantajlı grupların da toplum hayatında var olduklarını anlamaları ve empati duygularının geliştirilmesi sağlanabilir. Çalışmanın sonuçlarından hareketle şu önerilerde bulunulabilir:

1. Türkçe ders kitaplarında dezavantajlı gruplara ait içeriklere daha fazla yer verilebilir.
2. Ders kitaplarında dezavantajlı gruplara yönelik içeriklerin, bu bireyleri olumsuz yönde etkilemeyecek şekilde hazırlanması sağlanabilir.
3. Dezavantajlı grupların farklı derslere ait ders kitaplarında temsil edilme durumları üzerine çalışmalar yapılabilir.
4. Ders kitaplarının düzenlenmesinin yanında öğrencilerin dezavantajlı gruplara yönelik farkındalıklarını artıracak etkinliklerde bulunulabilir.

Kaynakça

- Awan, A. B. I. (2018). Poverty and mental health. *International Journal of Emergency Mental Health and Human Resilience*, 20(3),1-3.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-14.
- Barrett, R. (2010). Disadvantaged groups in the labour market. *Economic & Labour Market Review*, 4(6), 18-24.
- Bayar, M. F. ve Kurt, U. (2021). Ortaokul Ders Kitaplarındaki Engelli Bireylerle İlgili İçeriklerin Örtük Program Açısından İncelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(3), 1417-1430.
- Birinci, M., ve Bulut, T. (2020). Covid-19'un sosyo-ekonomik yönden dezavantajlı gruplar üzerindeki etkileri: Sosyal hizmet bakış açısından bir değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 4(1), 62-68.
- Cailods, F. (1998). *Education strategies for disadvantaged groups: Some basic issues*. IIEP Contributions.
- Ceran, D. (2015). Türkçe öğretmeni adaylarının Türkçe ders kitaplarına ilişkin metaforları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 121-140.
- Cohen, L., Manion, L., ve Morrison, K. (2021). *Eğitimde araştırma yöntemleri*. (E. Dinç ve K. Kuroğlu, Çev. Ed.). Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2019). *Eğitim araştırmaları: nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*. (H. Ekşi, Çev. Ed.). EDAM Yayınları.
- Çakır, P. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki öykülerin çocuğa görelik ilkesi açısından incelenmesi. *Turkish Studies*, (Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Armağanı), 8(1), 1171-1180.

- Çiftçi, Ö., Çeçen, M. A., ve Melanlıoğlu, D. (2007). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin okunabilirlik açısından değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22), 206-219.
- Duman, T., ve Çakmak, T. (2004). Ders kitabının nitelikleri. L. Küçükahmet (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* içinde (s. 18-32). Nobel Yayın Dağıtım.
- Ekinci-Çelikpazı, E., ve Aktaş, E. (2011). MEB 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 6(2), 413-424.
- Erbay, N. Ö. (2017). Müzelerde dezavantajlı gruplara yönelik eğitimler. *Millî Eğitim Dergisi*, 46(214), 289-302.
- Esendemir, N., ve Ertaş, N. (2018). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki göç olgusuna dair unsurlar. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 72-80.
- Goffman, E. (1968). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Prentice Hall.
- Güneş, F. (2002). *Ders Kitaplarının İncelenmesi*. Ocak Yayınları.
- Güneş, F. (2013). Türkçe’de metin öğretimi yerine metinle öğrenme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 603-637.
- Güzel-Candan, D., ve Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.
- İlhan, E., ve Yazar, İ. (2021). Temel eğitim Türkçe ders kitaplarındaki metin-görsel ilişkisinin görsel tasarım unsurları bağlamında incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 52, 744-763.
- Kantzara, V. (2011). The Relation of education to social cohesion. *Social Cohesion and Development*, 6(1), 37-50.
- Karasu-Avcı, E., ve Faiz, M. (2018). 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan becerilerin ve değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi (IJONASS)*, 2(1), 1-21.
- Kaya, M., ve Erol, S. (2021). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Öyküleyici Metinlerdeki Empati Durumlarının Değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 89-105.
- Kazu, İ. Y. (2018). Sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı kişilerin eğitimleri sırasında karşılaştıkları sorunlar. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 38-47.
- Kılıç, A. ve Seven, S. (2002). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Pegem A Yayıncılık.
- Kirmayer, L. J., Narasiah, L., Munoz, M., Rashid, M., Ryder, A. G., Guzder, J., ... & Pottie, K. (2011). Common mental health problems in immigrants and refugees: general approach in primary care. *CMAJ*, 183(12), 959-967.
- Koçak-Macun, B., ve Macun, B. (2018). Dezavantajlı gruplar ile ilgili farkındalık oluşturmada değerler eğitimi. *III. Uluslararası Değerler Eğitimi Kongresi*, Zonguldak, Türkiye.
- Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü’nün romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi)*. Trabzon Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Küçükkoğlu, A., Albayrak, F., ve Serin, N. (2020). Değerler eğitimi bağlamında Türkçe dersi: Program ve ders kitaplarının karşılaştırmalı incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(4), 1499-1518.
- Maden, S. (2021). Türkçe ders kitapları ile ilgili lisansüstü tezlerin eğilimleri: Bir içerik analizi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 6(1), 30-45.
- Mayer, S. E. (2003). *What is a “Disadvantaged Group?”*. Effective Communities Project.
- MEB. (2020). 2021-2022 Eğitim öğretim yılı ders kitapları, *T. C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 83(2759). Ankara: T. C. Millî Eğitim Bakanlığı Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Merriam, S. (2018). *Nitel araştırma-desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. Ed. S. Turan). Nobel Yayıncılık.

- Miles, M. B., ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed.). Sage.
- Murakami, İ., ve Gündem, E. K. (2019). İlköğretim birinci ve ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yaşlılık ve yaşlanma: 2016-2017 yılları içerik analizi. 10. *Ulusal Yaşlılık Kongresi*, Denizli, Türkiye.
- Öğülmüş, S. (2011). Sosyal yardım algısı ve yoksulluk kültürü. *Aile ve Toplum*, 7(26), 83-96.
- Önal, H., Kaya, N., ve Çalışkan, T. (2019). Çevre eğitiminde sıfır atık politikası ve mevcut ders kitaplarındaki görünümü (Hayat bilgisi 2. sınıf ders kitabı). *Millî Eğitim Dergisi*, 48(221), 123-140.
- Özbaş, M. (2014). İlköğretim okulu yöneticilerinin aile memnuniyetini karşılama düzeyine ilişkin veli görüşleri. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 243-258.
- Özdemir, S. (2021). *Kuramdan uygulamaya Türkçe ders kitabı incelemeleri*. Anı Yayıncılık.
- Öztürk, H., Afacan, K., ve Demirtaş-İlhan, S. (2022). Özel gereksinimli bireyleri konu alan okul öncesi dönem resimli öykü kitaplarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 23(1), 1-21.
- Peköz, B. N. (2018). İlköğretim (1-5) Türkçe kitaplarında ortak sorunlar ve uygulamalı öneriler. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 2(1), 79-91.
- Sarıkaya, B. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki (5, 6, 7 ve 8. sınıf) etkinliklerin değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 64, 563-580.
- Sevinç, M. (2006). Evrensel ve Yerel Değerlerin Eğitime Yansımaları. Y. Mehmedoğlu ve A. U. Mehmedoğlu (Ed.), *Küreselleşme, Ahlak ve Değerler* içinde (s. 205-239). Litera Yayıncılık.
- Sheikh, M. A. (2018). Childhood disadvantage, education, and psychological distress in adulthood: a three-wave population-based study. *Journal of Affective Disorders*, 229, 206-212.
- Stroebe, K., Barreto, M., ve Ellemers, N. (2010). Experiencing discrimination: How members of disadvantaged groups can be helped to cope with discrimination. *Social Issues and Policy Review*, 4(1), 181-213.
- Susar-Kırmızı, F. (2014). 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 217-259.
- Şen, Ü. (2008). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ilettiği değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 763-779.
- Taylor, S. (1999). *Sociology: Issues and Debates*. MacMillanPress.
- Tekşan, K., Set, G., ve Çınpolat, E. (2019). Çocuk kitapları ve idealist kahramanlar. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 51, 241-261.
- Temizkan, M. (2021). Türkçe ders kitaplarına yönelik lisansüstü çalışmalar üzerine bir değerlendirme. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 9(2), 147-162.
- Tuncer, A. T., Karasu, N., Altunay, B., ve Güler, Ö. (2011). Türkçe ilköğretim kitaplarında engel ve engellilik: Bir doküman analizi örneği. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 439-457.
- Tuzcu, A., ve Bademli, K. (2014). Göçün psikososyal boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 56-66.
- WHO. (1980). *International classification of impairments, disabilities and handicaps*. Geneva: World Health Organisation.
- Yaşar, M. R., ve Amaç, Z. (2018). Öğretmen adaylarının dezavantajlı öğrencilere eğitim verme deneyimleri: Zorluklar ve fırsatlar. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 611-634.

- Yazıcı, S., ve Aslan, M. (2011). Değerler eğitiminde kahramanlardan yararlanma: Sosyal bilgiler ders kitapları ile öğretmen adaylarının kahraman tercihlerinin karşılaştırılması üzerine bir çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4), 2173-2188.
- Yılar, R. (2016). İlettiği değerler açısından ilkokul Türkçe ders kitaplarındaki metinler üzerinde incelemeler. *Journal of Bayburt Education Faculty*, 11(2), 491-506.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.